K monografii o adnominálním genitivu v češtině*

Monograph on the adnominal genitive in Czech

Jiří PERGLER | Ústav pro jazyk český AV ČR

JANEČKA, Martin – BLÁHA, Ondřej (2020): *Genitiv adnominální v češtině: Vývoj a současný stav*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 119 s.

V rámci edice Lingvistika byla v roce 2020 ve Vydavatelství FF UP v Olomouci publikována monografie Martina Janečky a Ondřeje Bláhy s názvem *Genitiv adnominální v češtině: Vývoj a současný stav*. Jedná se o první soustavnou monografii věnující se specificky adnominálnímu genitivu v češtině, uplatňuje se v ní synchronní i diachronní pohled na danou problematiku, a to i v kontextu několika dalších slovanských i neslovanských jazyků. Především první z autorů se přitom uvedenému tématu věnuje dlouhodobě, značná část knihy je ostatně převzata z jeho starších prací (leckdy ovšem, jak ukážeme, dosti problematickým způsobem), vzhledem k čemuž lze knihu označit jako do jisté míry kompilační.

Čtenáře na první pohled zaujme neobvyklé rozvržení kapitol: oproti očekávanému uspořádání, kdy by na úvodní teoretické výklady následně navazovala materiálová analýza, je v knize nejprve zařazena teoretická kapitola věnující se pádu, poté po velmi stručné charakteristice genitivu následuje diachronní výzkum, teprve po něm jsou prezentovány teoretické výklady o adnominálním genitivu, nato následují výsledky synchronního výzkumu a nakonec je věnována pozornost situaci v dalších jazycích. V tomto uspořádání spatřujeme dvě nevýhody: zaprvé diachronní výzkum předchází před teoretickými výklady, z nichž ovšem zásadním způsobem vychází, zadruhé jsou výsledky diachronního a synchronního výzkumu prezentovány odděleně a nejsou nijak vzájemně usouvztažněny. V důsledku toho pak kniha jako celek působí dojmem jisté nejednotnosti či roztříštěnosti (tento dojem je koneckonců podporován i tím, že shrnující závěr na konci knihy nemá status samostatné kapitoly). Vzhledem k této skutečnosti se ve zbytku recenze nebudeme knihou zabývat souhrnně, resp. průřezově, nýbrž budeme postupovat po řadě po jednotlivých kapitolách.

S výše uvedeným možná souvisí, že v úvodním oddílu není nijak tematizována struktura monografie, zdá se dokonce, že je zde čtenář ohledně obsahu knihy poněkud znejistěn, když se tu nejprve dozvídá, že v centru zájmu budou stát sémantické funkce adnominálního genitivu, aby se o pár řádek níže dočetl, že sémantické klasifikace jsou spíše pomocné, zatímco zásadní pozornost je třeba upřít ke klasifikacím syntaktickým (paradoxem navíc je, že v dalším textu se za pomocná označují naopak zase kritéria syntaktická). Některé z nejasností přitom plynou z již naznačeného: text úvodu je částečně převzat ze starší diplomové práce (Janečka, 2010a), a to včetně pasáží, které pro aktuální monografii zřetelně nejsou relevantní. Tak např. se zde uvádí, že frekvence jevů nebudou mít nijak zásadní význam – to jistě platilo pro citovanou diplomovou práci (DP), ovšem v monografii je naopak veškerý materiálový výzkum na frekvencích přímo postaven. Podobně nepatřičně působí i převzatá formulace, že se genitiv sleduje „povětšinou samostatně v rámci

* Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

pojednání o kategorii pádu a v částech týkajících se realizací neshodných přívlastků“ (s. 8), což opět platí spíše pro DP, která je hlavně souhrnem výkladů z různých českých gramatik, zatímco záběr monografie je výrazně širší. Ostatně i tvrzení, že bude samostatná kapitola věnována působení především angličtiny a ruštiny, platí spíše pro DP, neboť v monografii je jednak angličtina probírána v jiné kapitole než ruština, navíc ruštině je tu věnována srovnatelná pozornost jako dalším slovanským jazykům.

Kapitola první se zabývá problematikou kategorie pádu. Na úvod je podáno její stručné vymezení, zde se přitom poprvé projevuje dle našeho soudu zásadně problematický způsob, jakým se v knize pracuje s odbornou literaturou – autoři[1] často přebírají ze zdrojového textu (v tomto případě z NESČ, s. v. „pád“) téměř doslovně celé pasáže, aniž by byla tato v zásadě citátová povaha jejich výkladu jakkoli signalizována. Oproti zdrojovým textům bývají provedeny pouze minimální (většinou stylistické) úpravy, které navíc občas paradoxně vedou i k zatemnění smyslu původního textu – tak se např. na s. 9 uvádí, že „[v]yrazovým prostředkem pádové relace bývá ve flektivních jazycích zejména pád morfologický, tedy tvarotvorný sufix spolu s předložkou (předložkový pád), nebo pád předložkou nedisponující“, z čehož se může zdát, jako by bezpředložkový pád stál v opozici k pádu morfologickému (mylně ztotožněnému s předložkovým), konfrontací s originální formulací v NESČ však zřetelně zjišťujeme, že jde ve skutečnosti o jeho podtyp.

Ve zbytku kapitoly se pak autoři zabývají různými teoriemi pádu, v samostatných oddílech je postupně probíráno pět z nich, aniž by však byla věnována systematická pozornost jejich srovnání, takže jejich vzájemný vztah není nijak osvětlen a není ani jasné, jaký je jejich význam pro zbytek knihy. Tato část je přitom opět převzata, tentokrát z práce Janečka (2011), ovšem opět problematicky: zaprvé jsou převzaty pouze vybrané pasáže, takže v závěrečném shrnutí je pak odkazováno na řadu koncepcí, jako by byly ve výkladu důkladně rozebrány, ačkoli mnohé z nich byly (na rozdíl od zdrojové diplomové práce) tematizovány toliko bibliografickým odkazem (mimochodem ne vždy reflektovaným v seznamu literatury; k tomu viz dále), zadruhé se v kapitole o kognitivním přístupu mluví vzhledem k zaměření původní práce výhradně o jeho pojetí invariantnosti, čímž je (snad nechtěně) vyvolán dojem, jako by právě invariantnost byla tím, co tento přístup odlišuje od přístupů jiných. Kromě toho nepokládáme za šťastné, že se zde autoři z novějších teorií pádu omezují pouze na teorie české (případně na ty, které byly aplikovány na češtinu), čímž opomíjí širší kontext moderní lingvistiky (k němu srov. např. Malchukov – Spencer, 2008).

Ve druhé, nejkratší kapitole (jde o pouhé dvě strany knihy, rozsah textu navíc reálně odpovídá pouze straně jedné), je nejprve podána stručná charakteristika genitivu (opět téměř doslova opsaná z NESČ), následně je věnována pozornost otázce, zda ke genitivu adnominálnímu řadit i tvary po číslovkách a substantivech s kvantifikujícím významem (např. *šest gólů*). Autoři zmiňují jejich specifickou sémantiku, snad by zde ale bylo namístě zmínit i jejich specifické chování syntaktické, na které upozorňuje např. už Kopečný (1953).[2] Poněkud nejasné je tu tvrzení, že by bylo záhodno korpusově zkoumat, zda existují věty, z nichž by tyto struktury byly derivovány (např. *gólů bylo šest*), není totiž zřejmé, proč by existence takových vět měla být relevantní pro posouzení genitivnosti,

[1] Vzhledem k tomu, že podíl obou autorů na jednotlivých kapitolách není v knize tematizován, mluvíme v celé recenzi o „autorech“ důsledně v plurálu, a to přesto, že je v řadě případů zřejmé, který z autorů za danou pasáží stojí.

[2] Byť lze samozřejmě nesouhlasit se závěry, které z tohoto chování Kopečný vyvozuje, jak činí např. Svoboda (1956), srov. příp. i následnou diskusi obou autorů v příslušném časopise.

resp. adnominálnosti, a už vůbec ne to, proč mají autoři o existenci takových vět pochybnosti (letmým nahlédnutím do korpusu lze totiž takových vět snadno nalézt celou řadu).

Ve třetí kapitole je prezentován diachronní materiálový výzkum, autoři pracují se dvěma sadami textových vzorků – první tři vzorky reprezentují „vyprávěcí" texty z období kolem let 1300, 1600 a 1850, druhé tři vzorky jsou sestaveny z publicistických textů z druhé poloviny 19. století a počátku století 20., všechny vzorky mají srovnatelnou velikost (cca 20 000 slov). Předmětem analýzy je frekvence substantiv v textech, frekvence jednotlivých pádů substantiv s rozlišením na pády prosté a předložkové (rozdíly v jejich zastoupení jsou souhrnně charakterizovány pomocí směrodatné odchylky), frekvence adnominálního genitivu a konečně frekvence jeho jednotlivých sémantických typů (ty jsou ovšem představeny až v následující kapitole knihy). Údaje jsou prezentovány v tabulkách, zachycujících jak hodnoty absolutní, tak relativní, zaráží ovšem, že ačkoli prý autoři ověřovali signifikantnost naměřených rozdílů pomocí nástroje Calc (Cvrček, 2019), nikde v knize se k této signifikantnosti nevyjadřují. Z dosažených zjištění lze výběrově uvést např. nárůst frekvence adnominálního genitivu mezi lety 1300 a 1600, nárůst podílu aktantových genitivů na úkor těch neaktantových ve stejném období či nárůst frekvence genitivu přináležitosti a genitivu objektového.

Jako problematický vidíme způsob, jímž autoři prezentovaná data interpretují – u obou sad vzorků porovnávají totiž jen hodnoty z prvního a třetího období, zatímco období druhé prakticky opomíjejí. Vývoj ale není vždy kontinuální, tak např. v případě bezpředložkového genitivu je u vyprávěcích textů pouze konstatován pokles relativní frekvence o 0,57 %, čímž je naprosto ignorována skutečnost, že kolem roku 1600 došlo oproti prvnímu období k mnohem výraznějšímu nárůstu (o téměř 5 %). Navíc jsou rozdíly ve frekvenci porovnávány pouze mechanicky, aniž by u periferních typů byla brána v úvahu jejich případná nedoloženost v některých obdobích, např. u zobrazovacího genitivu je nárůst o 2,83 % ve vyprávěcích textech hodnocen jako „méně významný", ačkoli ve starších obdobích tento typ vůbec není doložen, v podobné situaci se pak o genitivu dedikačním v textech publicistických dokonce tvrdí, že jeho zastoupení zůstalo „zhruba na stejné úrovni". Kromě toho je do jisté míry zavádějící i opakovaně činěný závěr, že v obou zkoumaných typech textů dochází k nápadnému diachronnímu nárůstu frekvence aktantových podtypů: v celkovém součtu sice podíl aktantových genitivů skutečně roste, tento nárůst si však nelze jednoduše promítnout na jednotlivé podtypy, srov. zejména situaci u genitivu posesivního, kde naopak dochází (v obou typech textů shodně) k frekvenčnímu poklesu, a také výše zmíněnou situaci u typů periferních (jimiž se mimochodem dle paradoxního tvrzení autorů z úvodu knihy vůbec není relevantní zabývat).

Jisté výhrady lze mít i k tomu, jaká vysvětlení pro svá zjištění autoři podávají. Naměřené (velmi abstraktní) frekvenční rozdíly jsou tu obvykle vysvětlovány pomocí dosti obecných tvrzení o obvykle tradovaných vlastnostech jazyka dané doby, což nepůsobí příliš přesvědčivě, nehledě na to, že mnohdy jsou uváděná vysvětlení téměř protichůdná: relativně nižší směrodatná odchylka (tj. rovnoměrnější zastoupení pádů) ve vyprávěcích textech z přelomu 16. a 17. století je např. vysvětlována „vyspělostí kulturního jazyka" a „dlouhou psanou tradicí", naproti tomu v publicistických textech z 19. století je „rozvojem kultury" a „ustalováním stylových norem" naopak vysvětlována odchylka vyšší. Zatímco u vyprávěcích textů autoři v této souvislosti předpokládají propracovávání sdělných možností jazyka a úsilí o přesnost vyjádření, v publicistice spojují s vyspělostí tendenci ke schematičnosti vyjádření, ani v jednom z případů ovšem neodkazují na žádný výzkum, který by jakoukoli souvislost mezi rozložením pádů a (jakkoli chápanou) „vyspělostí" jazyka byť jen naznačoval. Kdyby bývala namísto uvedených frází zaměřena pozornost raději na

otázku, které konkrétní pády se na rozdílech v odchylkách podílejí a jak, mohla být celá záležitost osvětlena nepochybně lépe. Podobně lze vnímat jako problematické, že je zvýšení podílu adnominálního genitivu kolem roku 1600 vysvětlováno vyšší mírou „statičnosti, popisnosti a reflexivnosti jazyka“. Pomineme-li otázku, zda je vůbec možné tyto vlastnosti připisovat jazyku jako takovému (a ne spíše např. jednotlivým jazykovým projevům), není jasné, na základě čeho zde tuto vyšší míru autoři předpokládají, když jednotlivé vzorky cíleně sestavovali jako žánrově srovnatelné (paradoxem je, že se tu o vyšší míře statičnosti a popisnosti mluví u textů charakterizovaných jako vyprávěcí). Mnohé zajímavé rozdíly, které autoři naměřili, tu naproti tomu nejsou vysvětlovány vůbec, srov. zejména zmíněný výrazný nárůst frekvence genitivu přináležitosti a genitivu objektového.

Kromě výše uvedeného nacházíme ve třetí kapitole ještě některá další problematická tvrzení, např. není jasné, proč se o akuzativní valenci slovesa *dovědět se* mluví pouze v souvislosti s nespisovnou češtinou, když jde o záležitost plně spisovnou a původní valenci genitivní hodnotí už SSJČ jako zastaralou.

Čtvrtá, nejrozsáhlejší kapitola představuje téměř polovinu rozsahu monografie, nejprve jsou v ní zařazeny teoretické výklady, následuje několik materiálových studií. Cílem teoretické části je podat přehled toho, co o adnominálním genitivu uvádějí jednotlivé mluvnice, okrajově též další literatura. Střetežení výkladů jednotlivých příruček se ovšem jeví jako poměrně nepřehledné, neboť řada tvrzení se zde přirozeně (v různých obměnách) opakuje, vhodnější by proto jistě bylo podat systematické a průřezové srovnání všech přístupů (autoři probírané koncepce porovnávají spíše jen nahodile a nedůsledně, opakovaně např. zmiňují termín *genitiv celkový*, aniž by komentovali, že má v některých mluvnicích zcela rozdílný obsah).

Za hlavní problém této části ovšem pokládáme to, co bylo zmíněno již výše: ze zdrojových textů je většinou přebíráno téměř doslova (což není nijak signalizováno, takže výklad budí dojem originálního textu, ačkoli autorský přínos je tu minimální), mnohdy jsou přebírány celé odstavce, nebo dokonce několik odstavců po sobě, přitom se leckdy ani neupravuje původní slovosled, takže se výklad vzhledem ke ztrátě původního kontextu místy jeví jako vysloveně nekoherentní (informace je podávána jako kontextově zapojená, ale kontext chybí). V některých případech jsou navíc ve výkladu zřejmé chyby, které se zdají ukazovat dokonce na nepochopení původního textu, tak např. při parafrázování Kopečného (1962) autoři nesmyslně tvrdí, že u deverbativ derivovaných z nepředmětných sloves nepoznáme, zda je genitiv objektový, nebo subjektový (nepředmětná slovesa ale předmět nemají, takže o objektový genitiv jít pochopitelně nemůže, Kopečný tyto případy samozřejmě správně řadí po bok derivátů sloves nepřechodných). Pomyslným vrcholem je v tomto směru poslední odstavec oddílu 4.1.7.1 (s. 47), kde se dočítáme takové absurdity, jako že se za genitiv adnominální dají považovat mj. „některé funkce pádových tvarů, např. G adnominálního“. Nahlédnutím do zdrojového textu (MČ2, s. 108) zjistíme nejen to, že v tomto odstavci autoři chybně opsali slovo „číslovkové“ namísto „nečíslovkové“ (patrně proto, že záporka *ne-* se v mluvnici nachází ještě na předcházející straně), ale především to, že zde mluvnice vůbec nehovoří o tom, co se dá považovat za genitiv adnominální, nýbrž o vyjadřování kvantovosti, takže se zde autoři evidentně dopustili naprosté dezinterpretace.

Autorský příspěvek se v celé teoretické části omezuje především na občasné dílčí nesouhlasné komentáře, které ovšem nebývají dostatečně zdůvodněné, např. u explikativního genitivu autoři opakovaně uvádějí, že podle jejich názoru tento genitiv řídící substantivum neexplikuje, aniž by to podepřeli jediným argumentem. Opakovaně je též vyjadřováno odmítnutí transformace objektového genitivu (typu *lov makrel*) z objektu aktivního tvaru slovesa, autoři zde namísto ní přebírají

Karlíkovu (1998) představu o transformaci z pasiva s nepříliš jasným odůvodněním, že se u ostatních transformací „vypouští tvar slovesa, nikoliv substantivum v subjektové pozici“ (s. 46).[3] Hovoří-li ale o transformacích, měli by nejprve vysvětlit, jaký teoretický status jim připisují, a až potom se zabývat tím, jaké struktury považovat za zdrojové a proč. V této souvislosti ostatně nelze nepřipomenout, že zmiňované transformační pojetí objektových (i jiných) genitivů sám Karlík opustil již v rámci modifikované valenční teorie (MVT)[4] (srov. Karlík, 2002). Pokud navíc autoři v daných případech uvažují o transformaci ze subjektu pasivní konstrukce, je dosti zarážející, že pro její výsledek používají v celé knize termín *genitiv objektový* (namísto neutrálního označení *genitiv patientní*, s nímž ostatně operuje i Karlík (1998)). Kriticky je v monografii hodnocena do třetice ještě skutečnost, že Karlík (1998) pro adnominální genitiv volí vzorec $N – N_{gen}$, podle autorů by byl vhodnější vzorec $N_{nom} – N_{gen}$, protože v uváděných příkladech je prý řídící substantivum vždy v nominativu (s. 56). Pomineme-li ovšem fakt, že Karlík (1998) ve skutečnosti uvádí i jiné příklady než nominativní (např. na s. 126 příklad *četl jsem dvě knížky Karla Čapka*), je evidentní, že nominativ se v příkladech uplatňuje přirozeně proto, že jsou daná syntagmata uváděna izolovaně mimo syntaktický kontext, vezmeme-li pak navíc ještě v úvahu skutečnost, že autoři sami pracují s genitivem rozvíjejícím substantiva v různých pádech, jsou slova o adekvátnosti vzorce $N_{nom} – N_{gen}$ stěží pochopitelná.

Pokud jde o materiálovou část kapitoly, v oddílu 4.3 je představen výzkum metodologicky odpovídající výše zmíněnému výzkumu diachronnímu. Navzdory označení „synchronní“ jsou i zde porovnávány tři dvacetitisícové vzorky z různých období, jde o publicistické texty z let 1950, 1970 a 2000. Analyzována je opět frekvence jednotlivých pádů, rovnoměrnost jejich zastoupení a frekvence jednotlivých sémantických typů adnominálního genitivu. V případě frekvence jednotlivých pádů lze ocenit srovnání s podobnými daty prezentovanými u Bláhy (2017) a také s distribucí pádů v korpusu SYN2015 (ta je ovšem z nejasného důvodu uváděna jen v poznámce pod čarou), toto srovnání by si však jistě zasloužilo přehlednější zpracování např. formou tabulky. Co ale zaráží, je naprostá absence porovnání, resp. provázání s výsledky diachronního výzkumu prezentovaného ve třetí kapitole, to by se přitom přirozeně nabízelo vzhledem k tomu, že je v obou výzkumech uplatněna stejná metodologie a analyzována jsou navazující vývojová období téhož jazyka.

Za nedostatek je nutno považovat, že jednotlivé sémantické typy adnominálního genitivu, na nichž je analýza založena, nejsou v knize explicitně vymezeny, namísto toho autoři v teoretické části pouze přebírají Karlíkův (1998) katalog, kde každý typ charakterizují uvedením jednoho (!) příkladu. Přiřazení konkrétních v knize uváděných dokladů k jednotlivým typům přitom často vyvolává značné pochybnosti. Je např. zarážející, že je doklad *čtvrteční výstup, v pořadí třetí tohoto*

---

[3] Pomineme-li skutečnost, že je problematické mluvit u deaktualizačních transformací souhrnně o „vypouštění tvaru slovesa“ (neboť jde o různé případy: zatímco v případech typu *tchán má dům* > *dům tchána* se sloveso skutečně vypouští, v případech typu *ptáci zpívají* > *zpěv ptáků* se „pouze“ mění na deverbativní substantivum, což by byl i případ transformace vedoucí ke vzniku objektového genitivu), lze dále namítnout, že subjektové substantivum v uváděném případě vypuštěno být nemusí, srov. možnou transformaci *rybář loví makrely* > *rybářův lov makrel*. Pokud bychom v tomto případě přijali představu o transformaci z pasivní struktury, museli bychom zřejmě předpokládat, že se v jejím průběhu mění instrumentálové doplnění (vyjadřující agens) na posesivní adjektivum, což by byl (na rozdíl od změny nominativu aktivní struktury na posesivní adjektivum) proces dosti neobvyklý.

[4] Tato skutečnost vybízí k otázce, jak rozumět slovům z úvodu monografie, že autoři metodologicky vycházejí z MVT, neboť přístup autorů se tu od stanoviska MVT zásadně odlišuje.

týdne řazen ke genitivu explikativnímu – jaká je jeho souvislost s Karlíkovými příklady metafor jako *korálky zubů* či *slina pomluvy*, resp. s navrhovanou transformací z vět typu *pomluva je jako slina*? (Dosti nejasné je ostatně už to, proč se o genitivu explikativním v dané pasáži mluví jako o „typu *náhrdelník perel*".) Pochybné je rovněž označení dokladu *s káděmi plnými ryb* za genitiv definující, tj. za typ *povinnost vděčnosti*, který má být založený na transformaci z *vděčnost je povinnost* – tu si lze u tohoto dokladu opět představit jen stěží, nehledě na to, že problematická je zde už sama jeho adnominálnost. Jisté vymezení sice podávají autoři u genitivu časového, který je podle nich specifický tím, že determinované substantivum označuje časovou jednotku (tj. má jít o substantivum typu *hodina*, *rok* apod.) – pak je ovšem obtížně přijatelné, že je tento genitiv (ve shodě s Karlíkem) označován jako „typ *narození 5. ledna*", kde determinované substantivum (*narození*) žádnou časovou jednotku neoznačuje. Nejfrekventovanějším typem se při analýze ukázal být genitiv přináležitosti, tento závěr ovšem do značné míry plyne z toho, že je chápán velmi široce, neboť jsou k němu řazeny i tak odlišné případy jako *koruna stromu* (se vztahem část–celek) a *právo prezidenta* – v této souvislosti se nabízí otázka, zda by tento typ nebylo vhodnější členit podrobněji, jak ostatně činí i sám Karlík (1998, s. 127–128), z nějž autoři teoreticky vycházejí. I u tohoto typu přitom přiřazování některých konkrétních dokladů značně zaráží – není jasné, proč se u dokladu *čtenáři Mladé fronty* namísto přináležitosti nemluví spíše o genitivu objektovém (čím se liší od Karlíkova *vynálezce lodního šroubu*?) nebo u *podpisu prezidenta* o genitivu subjektovém (< *prezident [něco] podepsal*).

I v případě tohoto „synchronního" výzkumu se nám některá podávaná vysvětlení naměřených hodnot zdají jako problematická. Snížení podílu aktantových genitivů je např. vysvětlováno tím, že ustupuje do pozadí transformace subjektu do genitivu subjektového,[5] z dat ovšem plyne, že k ještě výraznějšímu poklesu než u subjektového genitivu došlo ve skutečnosti u genitivu objektového. Tento pokles je následně vysvětlován ústupem genitivu z pozice objektu ve prospěch progresivního akuzativu, což je ale nepřijatelné, protože tento ústup se týká adverbálních kontextů, nikoli kontextů adnominálních, o nichž je zde řeč. Za neprokázaná je nutno považovat vysvětlení založená na vlivu cizích jazyků, např. že je menší podíl akuzativu v roce 1970 způsoben vlivem ruštiny na český publicistický styl – pokud by autoři chtěli argumentovat přesvědčivěji, bylo by třeba doložit konkrétní kontexty, v nichž by užití jiného pádu než akuzativu bylo možné vysvětlit působením ruštiny. Dále se jako nepříliš přesvědčivé opět jeví vysvětlení týkající se směrodatné odchylky, která je prý vysoká kvůli šablonovitosti vyjadřování v (nejen) socialistické publicistice. Jak ostatně autoři sami přiznávají, jde spíše o pouhou spekulaci, přičemž žádoucí by nepochybně bylo porovnat konkrétní distribuci jednotlivých pádů se zjištěnou distribucí ve starších obdobích, aby bylo možné ukázat, co konkrétně za vyšší odchylkou stojí.

U dvou probíraných typů adnominálního genitivu jsou součástí analýzy ještě drobné korpusové sondy, které navazují na dřívější výzkum jednoho z autorů (Janečka, 2010a; 2010b)[6] – u genitivu autorského je ověřováno užívání substantiva *román* s postponovaným holým genitivním příjme-

[5] Podle autorů se tak subjekt „stále více ponechává v základním vyjádření nominativem" (s. 63). K tomu je ovšem třeba doplnit, že nominativ a subjektový genitiv vyžadují zcela odlišný syntaktický kontext (určitý tvar slovesa vs. deverbativní substantivum), takže předpokládaná vývojová tendence by tu šla dosti nad rámec problematiky adnominálního genitivu, což autoři nijak nekomentují.

[6] Zajímavé je, že text výkladu je z těchto starších prací do značné míry převzat, ačkoli byl pro účely monografie celý výzkum proveden znovu, a to s novými daty.

ním autora, u genitivu vlastnosti pak uplatnění substantiv *oči* a *postava* (typ *dívka modrých očí* apod.). Za problematické je nutno pokládat, že zde není nijak zdůvodněna metodologie výzkumu, např. pokud jde o volbu korpusů či o počty manuálně procházených dokladů. Jako nedostatečná se nám jeví i interpretace výsledků – u příjmení autorů není např. nijak komentován závěr, že jsou holá ženská příjmení v genitivu „poměrově výraznější" než mužská, přitom vysvětlení je tu nasnadě: ženská příjmení mají typicky adjektivní deklinaci, a proto neumožňují tvořit posesivní adjektiva, která jsou u holých příjmení obvyklejší formou (toto vysvětlení ostatně potvrzuje výsledek u mužských příjmení, kde má údajně devět z deseti příjmení v genitivu rovněž adjektivní deklinaci). U obou korpusových sond kromě toho působí poněkud nepatřičně, že je jako příklad důvodu pro nutnost ručního procházení dokladů vždy uvedeno pouze chybné tagování, je totiž zcela zřejmé, že naprostá většina nerelevantních výskytů není způsobena chybným tagováním, nýbrž příliš široce formulovaným dotazem (na což ostatně ukazuje už fakt, že podíl relevantních výskytů byl v obou případech velmi nízký).

V oddílu 4.4 autoři následně nabízejí ještě dvě další korpusové sondy: v první vyhledávají anteponované posesivní genitivy (typu *Evy brácha*), ve druhé je zkoumána konkurence genitivu a instrumentálu u rozvití substantiva *obchod*. Pro obě sondy platí stejné výhrady, jaké byly zmíněny výše, v případě první z nich např. není zdůvodněno, proč byl korpusový dotaz omezen pouze na případy s řídícím substantivem v nominativu, a pokud jde o interpretaci výsledků, bylo by žádoucí dále komentovat minimálně zjištění, že syntagmata v naprosté většině případů obsahují apelativa označující příbuzenské vztahy, což nepochybně odráží známou skutečnost, že jsou tato apelativa umístěna vysoko na hierarchii životnosti, a tudíž se zde uplatňuje tendence ke stejné slovosledné pozici jako v případě kongruentních posesivních adjektiv, srov. práce J. Křivana (2019), a zejména I. Kartáče (2019), který statisticky zkoumal i další kritéria ovlivňující užívání anteponovaného posesivního genitivu v češtině. (Zmíněná hierarchie životnosti je ostatně vysoce relevantní i pro samotnou konkurenci genitivu a posesivního adjektiva, jež má být podle nadpisu hlavním tématem dané podkapitoly, autoři ji ovšem nejen nezmiňují, nýbrž se dokonce sémantickým a pragmatickým faktorům ovlivňujícím danou konkurenci vůbec nevěnují.) U druhé sondy pak stojí za pozornost zajímavé upozornění na chybné morfologické značkování ve spojení *obchod obuví* (u substantiva *obuví* je v korpusu většinou uveden genitiv namísto náležitého instrumentálu), tato chyba ovšem nevyplývá z toho, že by si korpus nebyl schopen poradit s vokalickou kvantitou, jak autoři mylně dovozují, v případě genitivního značkování totiž nejde o genitiv singuláru, nýbrž plurálu, který se od náležitého instrumentálu singuláru v kvantitě nijak neliší.

Poslední část čtvrté kapitoly (tj. oddíl 4.5) je věnována frazémům, v nichž se vyskytuje adnominální genitiv, autoři si zde pokládají otázku, zda se chování adnominálního genitivu ve frazémech řídí obvyklými pravidly, nebo je něčím specifické. Tuto otázku zde ale paradoxně vůbec neřeší, namísto toho zde příslušné frazémy pouze klasifikují z různých sémantických a formálních hledisek, což ovšem o fungování adnominálního genitivu a jeho případné specifičnosti vůbec nic nevypovídá. Kromě toho zde nacházíme i řadu dalších problémů, které vesměs pramení z toho, že autoři celý tento oddíl převzali ze staršího článku (Janečka, 2015). Zarážející je už to, že byl z článku převzat i úvodní teoretický odstavec, který se věnuje obecně kategorii pádu a do struktury monografie tak naprosto nezapadá, především se ale uvedený článek zabývá frazémy se všemi typy bezpředložkového genitivu, nikoli jen s genitivem adnominálním, s čímž se autoři „vyrovnávají" tím, že mění použité příklady (na ty, kde genitiv adnominální je), ovšem samotný výklad této změně příliš nepřizpůsobují, nehledě na to, že ani ona výměna příkladů není provedena důsledně (setkáváme se zde tak s nerelevantními frazémy jako *být toho domnění* apod.). V některých částech

pak sice text původního článku upraven je, ovšem nežádoucím způsobem: např. při výkladu singulárovosti jakožto důsledku toho, že se frazém často týká pouze jednoho konkrétního referenta,[7] se uvádí nový příklad *staří lidé jsou brzdou pokroku*, kde ale referent není ani konkrétní, ani jeden, neboť jde o referenci generickou (v původním článku je naproti tomu užit příklad náležitý). Zásadní chyby se autoři dopouštějí také při výkladu o inherentně reflexivních variantách sloves (tj. o tzv. odvozených reflexivech), když uvádějí, že podle Karlíka je u nich reflexivum *se* syntaktickým objektem (v článku se naopak správně uvádí, že reflexivum *se* pozici objektu pohlcuje, což je podstatný rozdíl).[8] Absurdnost celého oddílu nakonec podtrhuje i jeho závěr, kde se v souvislosti s frazémy mluví o prosazování akuzativu na úkor genitivu – toto prosazování se přitom adnominálních kontextů samozřejmě vůbec netýká.

Pátá kapitola představuje kontext dalších slovanských jazyků, především slovenštiny, polštiny, srbštiny a ruštiny, u těchto jazyků autoři opět pracují s dvacetitisícovými vzorky, sestavenými z publicistických textů z počátku 21. století, které porovnávají s již zmíněným vzorkem českým z roku 2000. Těžiště zde ovšem spočívá již pouze ve srovnávání frekvence jednotlivých pádů (a jejich směrodatných odchylek). V případě adnominálního genitivu je zjišťována jen jeho celková frekvence (která je ve všech jazycích relativně podobná, přičemž nejvyšší je v ruštině následované slovenštinou) a pro každý jazyk je uvedeno několik příkladů, distribuce jednotlivých jeho sémantických typů zde již naproti tomu zkoumána není (aniž by toto rozhodnutí bylo v knize odůvodněno), přestože by byl takový výzkum nepochybně zajímavý v tom smyslu, že by mohl ukázat na případné výraznější rozdíly mezi jednotlivými jazyky. Pokud jde o distribuci pádů, mezijazykové rozdíly jsou tu vysvětlovány poukazem na různé syntaktické konstrukce, které se v jednotlivých jazycích vyskytují (otázka samozřejmě opět je, do jaké míry jsou taková vysvětlení spolehlivá). I v této kapitole se setkáváme s některými spornými momenty, srov. např. tvrzení, že „v češtině vnímáme genitiv adnominální spíše jako znak určitého stylu než jako rys vlastní celé struktuře jazyka“ (s. 92). Je sice pravda, že pro některé typy adnominálního genitivu lze pravděpodobně určitou stylovou příznakovost konstatovat (např. u genitivu stupňovacího či genitivu vlastnosti), jistě to však neplatí obecně, neboť řada jiných typů se zdá být spíše stylově neutrální (srov. případy jako *tabulka čokolády* či *okraj chodníku* aj.).

Šestá, poslední kapitola přináší ještě dvě stručná, z literatury převzatá pojednání o adnominálním genitivu ve dvou jazycích kulturně blízkých češtině – v angličtině a němčině. V případě angličtiny přitom zaráží, že zde není nijak tematizován vztah k situaci české, což lze přičíst na vrub skutečnosti, že je výklad již zmiňovaným způsobem téměř doslova „inspirován“ mluvnicí Duškové (1994), aniž by byl náležitě přizpůsoben kontextu monografie. Jisté porovnání sice nalézáme na konci kapitoly, v něm se ovšem paradoxně neporovnávají situace v češtině a angličtině, nýbrž jen jejich lingvistické popisy, a to ještě velmi stručně. V případě němčiny naopak výklad systematicky vztahován k češtině je, a to díky tomu, že je toto porovnání obsaženo již ve zdrojové publikaci (Štícha, 2003).

Nakonec se souhrnně zmíníme ještě o dvou dosud nekomentovaných problematických aspektech posuzované knihy. Prvním z nich je řada formálních nedostatků, které se zdají ukazovat

[7] Odhlížíme tu od toho, že je v knize oproti článku změněn směr kauzality mezi singulárovostí a referencí k jedné konkrétní entitě.

[8] Zde navíc ještě odhlížíme od toho, že tu autoři (snad omylem) chybně zaměňují inherentně reflexivní slovesa a inherentně reflexivní varianty sloves (tato chyba je ovšem už v původním článku).

spíše na nižší pozornost věnovanou její přípravě. To se týká především seznamu literatury, kde (odhlédneme-li od porušeného abecedního pořadí a chybného rozdělení několika položek do dvou odstavců) postrádáme nejméně deset publikací, na něž se v textu odkazuje. Odkazování přitom v knize provázejí i některé další problémy, několikrát je např. u odkazu na literaturu uveden chybný letopočet (s. 13, s. 81) nebo chybná strana (s. 51), případně je publikace citována jménem editora, které ale v seznamu literatury u příslušné položky není uvedeno (s. 50). Chyby nacházíme i v odkazování na prameny (na s. 31 je uvedena zkratka „Pro“, která v příslušném seznamu není) či na jinou kapitolu v knize (s. 60). Z dalších problémů lze zmínit chybný počet korpusových dokladů uvedený na s. 67, použití výrazu *genitiv produktu* místo *genitiv dedikační* na s. 68 a také chybný formát záhlaví většiny tabulek ve třetí kapitole. Druhý aspekt se týká nestandardního užívání některých termínů, konkrétně termínu *vzorek* pro jednotlivý výskyt v korpusu a termínu *vsuvka* pro (syntakticky normálně začleněné) výrazy nacházející se slovosledně mezi adnominálním genitivem a řídícím substantivem). V této souvislosti také zaráží, že je výraz *tak* bez jakéhokoli komentáře označován za zájmeno (s. 72), třebaže obvykle je tento výraz kategorizován jako zájmenné příslovce.

Můžeme tedy shrnout, že posuzované knize (jak je snad dostatečně patrné) vytýkáme celou řadu nedostatků různého typu, ať už jde o nepřijatelný způsob práce s odbornou literaturou, o konkrétní provedení a interpretaci materiálových analýz či o řadu věcných i formálních chyb, mnohé problémy přitom, jak jsme ukázali, vyplývají mimo jiné z částečně kompilačního charakteru práce. Vzhledem k závažnosti a množství uvedených nedostatků nelze závěrem než konstatovat, že monografie v řadě ohledů nesplňuje základní standardy odborné práce, a spíše než doporučit ji k četbě je namístě před ní varovat. Máme-li se pokusit najít na ní alespoň nějaké stránky pozitivní, je možno zmínit podaný přehled o frekvenčním zastoupení jednotlivých pádů a sémantických funkcí adnominálního genitivu ve vybraných českých textech z různých období (a v omezenější míře též v textech z dalších slovanských jazyků), který se v budoucnu jistě může stát předmětem dalších výzkumů, porovnání či interpretací (případně se tak již děje; srov. Ledvina, 2020). Kromě toho lze snad jako pozitivum uvést ještě poměrně podrobný obrázek, který si čtenář knihy může vytvořit o popisu adnominálního genitivu a souvisejících jevů v různých českých mluvnicích. Jak však bylo vysvětleno, ani jedno z toho nelze bohužel přijmout bez závažných výhrad.

LITERATURA

Bláha, Ondřej (2017): Syntaktické funkce pádu v češtině (na materiálu publicistických textů z roku 1915 a 2015). In: Oldřich Uličný (ed.), *Struktura v jazyce, jazyk v komunikaci*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 17–25.

Cvrček, Václav (2019): *Calc: Korpusová kalkulačka* [online; verze 1.02]. Praha: FF UK. Cit. 15. 12. 2020. <http://www.korpus.cz/calc>.

Dušková, Libuše (1994): *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny* [2. vydání]. Praha: Academia.

Janečka, Martin (2010a): *Syntax a sémantika genitivu adnominálního v současné češtině* [nepublikovaná diplomová práce]. Olomouc: FF UP v Olomouci.

Janečka, Martin (2010b): Genitiv adnominální v korpusu. In: *Slavica Iuvenum XI: Mezinárodní setkání mladých slavistů pořádané pod záštitou Slavistické společnosti Franka Wollmana: Ostrava 30. a 31. 3. 2010*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, s. 217–224.

Janečka, Martin (2011): *Princip invariantu v jazyce se zřetelem ke kategorii pádu* [nepublikovaná diplomová práce]. Olomouc: FF UP v Olomouci.
Janečka, Martin (2015): Bezpředložkové genitivní frazémy a idiomy. In: *Slavica Iuvenum XVI: Mezinárodní setkání mladých slavistů: Ostrava 31. 3. a 1. 4. 2015*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, s. 22–29.
Karlík, Petr (1998): Ke klasifikaci genitivu adnominálního. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: A, Řada jazykovědná*, 47(A46), s. 121–130.
Karlík, Petr (2002): Ještě jednou k českým deverbálním substantivům. In: Zdeňka Hladká – Petr Karlík (eds.), *Čeština – univerzália a specifika 4: Sborník konference v Brně: 15.–17. 11. 2001*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 13–23.
Kartáč, Ivan (2019): *Prenominal Possessive Genitive in Czech* [nepublikovaná bakalářská práce]. Praha: FF UK.
Kopečný, František (1953): Kvantitativní přívlastek a určení míry. *Slovo a slovesnost*, 14(3), s. 155–121.
Kopečný, František (1962): *Základy české skladby* [2., přepracované vydání]. Praha: SPN.
Křivan, Jan (2019): Pronominal and adjectival attributive possession in spoken Czech: a usage-based perspective. In: Lars Johanson – Lidia Federica Mazzitelli – Irina Nevskaya (eds.), *Possession in Languages of Europe and North and Central Asia*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 149–168.
Ledvina, Libor (2020): *Sémantické typy genitivu adnominálního ve vybraných textech publikovaných v letech 2010–2019 v časopise Český jazyk a literatura* [nepublikovaná diplomová práce]. Praha: PedF UK.
Malchukov, Andrej – Spencer, Andrew (eds.) (2008): *The Oxford Handbook of Case*. Oxford: Oxford University Press.
MČ2: Komárek, Miroslav – Kořenský, Jan – Petr, Jan – Veselková, Jarmila (eds.) (1986): *Mluvnice češtiny: 2, Tvarosloví*. Praha: Academia.
NESČ: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (eds.) (2017): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. Cit. 15. 12. 2020. <https://www.czechency.org>.
SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého* (1960–1971). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
Svoboda, Karel (1956): K netradičnímu výkladu kvantitativního přívlastku. *Slovo a slovesnost*, 17(1), s. 36–40.
Štícha, František (2003): *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Argo.

Ústav pro jazyk český AV ČR
Valentinská 91/1, 116 46 Praha 1
pergler@ujc.cas.cz